

Vad är värst: kvinnor och alkohol eller män och alkohol? Svar: alkohol

Detta nummer av Socialmedicinsk Tidskrift handlar om alkohol och genus. Nummer 4 av SMT som utkom 2003 hade samma ämne i fokus. Några av författarna är de som också deltog förra gången. Ämnet är intressant ur flera synvinklar bland annat för att alkoholkonsumtion är en djupt integrerad komponent i vårt sociala liv, t.ex. när relationer initieras men också på olika sätt i vår sexualitet. Skillnaderna i konsumtion, skador och socialt relaterade problem är dock stor mellan könen. Olika faktorer bidrar till detta och många av dessa påverkar genus och dessutom maktordningen i samhället. Vi tänker t.ex. på tillgången till likvida medel (dvs. vem som har råd att dricka) och att inkomstfördelningen är olika mellan män och kvinnor. Vi tänker på alkoholens roll i genusbildningen. För att bara nämna några exempel.

Det framförs ofta att resurserna för vård av könen för alkoholrelaterade problem är olika. Vi menar att det inte är entydigt att så är fallet. Däremot är det entydigt att resurserna för vård av både kvinnor och män med missbruksproblem har stora brister.

Vid presentation av data och även vid argumentation, försöker vi att ibland presentera data för kvinnor först och ibland för män först. Vi vill därmed undvika att den ena gruppen människor blir normerande, åtminstone i denna skrift. Vi vill också framföra att vi i detta arbete inte avhandlar frågan om

alkohol och samkönade förhållanden.

På alla nivåer finns i vårt samhälle ett ambivalent förhållande till alkohol. Staten säljer alkohol, och inför regler som säger att distributören måste varna för att varan är skadlig, t.o.m. dödlig. De flesta personer i vårt samhälle är alkoholkonsumenter och får glädje av detta, men vissa utvecklar skador och beroende. Detta njutningsmedel är också en av våra främsta ohälsorsaker och den främsta för uppkomst av våld. En ofta framförd tanke som syftar till att få motstridiga normer om alkohol att gå ihop, är att spalta upp människor i olika grupper avseende deras reaktion på alkohol. Detta går ihop t.ex. genom att framföra att det enbart är vissa som får problem men resten får endast positiva erfarenheter och upplevelser. På alkoholområdet gäller, som i många andra sammanhang, ett utpräglat ”vi och dom” tänkande. ”Vi som dricker på ett vettigt sätt” skall inte behöva justera våra vanor bara för att ”dom”, dvs. vissa andra, får problem. Man kan i detta sammanhang ställa sig frågan om genusintresset på alkoholområdet präglas av ett ”vi och dom”-tänkande. En ”riktig karl” tål alkohol – och det är väl då i motsats till vad en ”bristfällig karl” eller en kvinna antas tåla. Ett annat sådant exempel på ”vi och dom”-tänkande är att en genetiskt särpräglad individ kanske inte tål alkohol, till skillnad, förstås, från mig själv som inte tillhör den ”defekta” gruppen.

Vi börjar med att presentera de artiklar med ett genusteoretiskt innehåll. Vi går sedan över till att presentera artiklar om konsumtion och slutligen till artiklar av mera specifikt innehåll, som ser på skillnader och likheter mellan könen.

Sidsel Eriksen anlägger ett historiskt perspektiv och framhåller att kvinnors konsumtion av alkohol varierat med det för tiden rådande könspolitiska synsättet. Kravet på att kvinnor skall få möjlighet att njuta av alkoholen på samma sätt som män har bidragit till att alkohol varit en del i rörelsen för jämställdhet. Men med en ökad betoning på särskilda biologiska risker med alkoholkonsumtion har synen på kvinnors konsumtion åter blivit mer restriktiv. Detta menar hon kan bidra till stigmatisering av kvinnors alkoholbruk. Det synsättet har fått stöd i t.ex. Abrahamssons och Heimdals artikel om synen på kvinnors drickande i de svenska alkoholpolitiska utredningarna under de senaste decennierna (1). Vi återkommer till ämnet i slutet av denna genomgång.

Alexandra Bogren pekar på parallella företeelser i mäns respektive kvinnors förhållande till alkohol. Föreställningen att det är mer problematiskt att dricka för kvinnor förekommer samtidigt med synsättet att kvinnor idag ”dricker som män”. I maskulinitetsskapandet finns en spänning mellan ett ”grabbigt ideal” där alkohol associeras med tuffhet, och samtidigt betonar man andra egenskaper hos män såsom faderskap, kreativitet och svaghet.

Konsumtion förändras över tiden. I kölvattnet till EU-anslutningen 1995 steg alkoholkonsumtion. Nina-Katri Gustavsson beskriver hur konsumtionsmönster har förändrats från 2004. Hon visar att den ökning som skett, framför allt kommit bland grupper som tidigare var lågkonsumenter, t.ex. kvinnor över 60 år. Hon konstaterar också att de stora skillnader i konsumtion som fanns för könen för 10-20 år sedan fortfarande är kvar.

Vid analysen av genusidentitetens samband med alkoholkonsumtion hos kvinnor följer Gunnel Hensing upp den analys hon presenterade i SMT 2003 nr 4. Där studerades dimensionerna ledarskap, självhävdande, vårdande och känslomässig och i den studien sågs ett samband mellan att skatta sig högt på dimensionen känslomässig och risken att tillhöra grupperna högkonsumenter, berusningsdrickare och de med alkoholdiagnos. I den nya studien kontrolleras för andra påverkansfaktorer (personlighet, psykisk ohälsa och utbildningsnivåer) och här kvarstår endast sambandet mellan självskattat lågt ledarskap och risken för alkoholdiagnos. Dimensionen känslomässigt förhållningssätt är snarare ett uttryck för ett personlighetsdrag (”känslomässighet” som i sig har samband med alkoholproblem) än genusidentitet. Resultaten från den nya studien visar alltså på vikten att också studera andra faktorer som kan förklara olika resultat, för att få en mer nyanserad bild. Att sambandet mellan alkoholdiagnos och låg skattning i ledarskapsdimensionen kvarstår är intressant och behöver studeras mer ingående. Detta kan tolkas

som att det snarare är strukturella sociala faktorer än personlighet som styr alkoholkonsumtion. Funderar vi på genusidentitet och alkohol kan dessa fynd även leda tanken till att genusidentitet studerats med fel faktorer, att den inte spelar någon större roll i detta sammanhang eller att betydelsen av genus bättre fångas i sociala strukturer än i individuella förklaringsfaktorer.

Avseende vård har det ofta framförts ett behov av specifika vårdresurser för kvinnor. I ett kapitel redovisar Kristina Berglund och Fredrik Spak intervjuer gjorda med företrädare för missbruksvård i Stockholm och Göteborg. Dessa framhåller att den specifika vården för kvinnor bytt karaktär under 2000-talet och numera fokuseras på behandling av specifika grupper av kvinnor snarare än alla kvinnor och att mer tonvikt lagts på kvinnor med barn. Problemet med vårdutbudet är snarare brist på vårdresurser för båda könen, än brist på vård för kvinnor. Och att det föreligger ett kvarstående behov av att beakta genusperspektiv i all (missbruks)vård.

Att gruppera in personer med alkoholproblem i termer av dryckesmönster, svårighetsgrad och andra alkoholrelaterade problem, i förhoppningen att kunna ha mer riktade vårdinsatser och medicinering, har tidvis varit ett relativt stort forskningsområde. Kristina Berglund och Peter Wennberg redovisar hur man behandlat skillnader mellan män och kvinnor. Deras slutsats är att forskare inom området snarare har betraktat skillnaderna utifrån ett biologiskt perspektiv än ett genusperspek-

tiv, vilket också har gett avtryck i hur grupperingarna har utformats. Samma författarepar har dessutom undersökt likheter och skillnader i insatser från socialtjänsten som getts till missbrukande män och kvinnor och hur dessa personer, utifrån ett brukarperspektiv sedan bedömt insatsens värde. Resultaten visade att män och kvinnor med likartat missbruk, fått likartade insatser oberoende av kön. Kvinnor bedömde i något högre grad att de fått hjälp att hantera sitt missbruk, sin fritidssysselsättning samt sin vardagssituation, men i övrigt fanns inga skillnader i bedömningar eller hur nöjda de var med vårdgivarna.

Slutligen har Fredrik Spak funderat över om kvinnors bruk och missbruk röner ett oförtjänt stort intresse jämfört med männens, sett i relation till att männen har mycket större dödlighet, sjuklighet och att de, inte minst, ställer till med så mycket problem när de druckit alkohol.

Sammanfattningsvis påtalas att väldigt mycket är lika när det gäller kvinnor och män och alkohol. Den konsumtionsförändring som skett under de senaste 10 åren har snarast lett till att tidigare lågkonsumenter ökat sin konsumtion. Skillnader i konsumtion mellan könen har i stort blivit oförändrad, men med en fortsatt minskning av männens alkoholrelaterade hälsoproblem. Fokusering på kvinnors sårbarhet för alkohol är överdriven och har sannolikt bidragit till stigmatisering av kvinnors alkoholbruk och alkoholproblem. Däremot underskattas risken med alkohol för *båda* könen. Det mesta

är lika. Alkohol är eller kan vara skadligt oavsett vem som dricker. Möjligen är det därför fel att rikta fokus på ett visst köns, eller genus, förhållande till alkohol. Den ökade risken för kvinnor att skadas kan nästan helt tillskrivas två faktorer, vikt och skillnad i mängden kroppsfett. Av dessa två faktorer är den ena, vikten, egentligen ingen systematisk könsskillnad. Om man bröt ut den ur genustänket återstår egentligen en enda, vilken är vatten/fettfördelningen, som är till kvinnornas nackdel. En aspekt som är till männens nackdel är deras högre risktagande (2), åtminstone när det gäller tillfällig högkonsumtion (binge). Sammantaget gör detta att riskerna för skador skall skattas lika för män och kvinnor, vid samma konsumtionsmängd, åtminstone för skador och olyckor. För de personer som har problem med alkohol finns en generell brist på vårdmöjligheter, oavsett om man är man eller kvinna. Bättre resurser behövs alltså för båda könen. Det finns också en generell brist på genuskunskap inom vård- och omsorgssektorerna. Därför är fokusering på genusfrågor betydelsefull för prevention och vård av både män och kvinnor i all vårdverksamhet, snarare än att fokusera på ett visst genus.

Så artiklar i detta nummer säger oss att genusfrågor är viktiga för att förstå konsumtionsskillnader och missbruksproblem men att man skall undvika alla förenklingar som att säga att kvinnor är si och män är så. Alkohol är skadligt för alla, inte enbart vissa grupper.

Fredrik Spak och Kristina Berglund
Temaredaktörer

Referenser

1. Abrahamson, M. & Heimdahl, K. (2010). Gendered discourse in Swedish national alcohol policy action plans 1965-2007: Invisible men and problematic women. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 27(1), 63-85.
2. Australian guidelines to reduce health risks from drinking alcohol 2009, <http://www.health.go.au/internet/alcohol/publishing.nsf/Content/guidelines>